

KOPSAVILKUMS

Sava periodiskā Latvijas apmeklējuma laikā CPT pārbaudīja Latvijas iestāžu paveikto Komitejas iepriekšējo vizīšu rezultātā sniegto ieteikumu izpildē. Šajā kontekstā delegācija pievērsa īpašu uzmanību attieksmei un aizsardzībai, kas pieejama personām, kam policija atņēmusi brīvību, un pārbaudīja ieslodzījuma apstākļus vairākās ieslodzījuma vietās. Tāpat delegācija aplūkoja vairākus ar cietumiem saistītus jautājumus, ieskaitot veselības aprūpes pakalpojumus un nepilngadīgo un uz mūžu notiesāto ieslodzīto situāciju. Turklāt tika apmeklēta arī psihiatriskā slimnīca un sociālās aprūpes māja.

Visā vizītes laikā delegācijas sadarbība gan ar valsts iestādēm, gan apmeklēto iestāžu darbiniekiem bija ļoti laba. Delegācija atzinīgi novērtēja ātro piekļuvi apmeklētajām vietām, ieguva sava uzdevuma veikšanai nepieciešamo informāciju un varēja bez lieciniekiem sarunāties ar ieslodzītajiem.

Policijas uzraudzība

Apmeklējuma laikā noskaidrojās, ka personas, kuras ar tiesas lēmumu paturētas apcietinājumā, bieži vien turētas policijas aizturēšanas telpās daudz ilgāk nekā likumā paredzētās 48 stundas, gaidot savu pārvešanu uz izmeklēšanas cietumu. Turklāt, iepriekšējo vizīšu laikā delegācija konstatēja vairākus gadījumus, kad izmeklēšanas darbību dēļ izmeklēšanas cietumā ievietotas personas vestas atpakaļ uz policijas iestādi un paturētas tur no dažām dienām līdz divām nedēļām. CPT atkārtoti uzsver, ka tā ir principiāla prasība, lai ieslodzītās personas netiktu turētas policijas aizturēšanas vietās; šādas telpas nav piemērotas, lai tajās uzturētos ilgstoši. Turklāt ilgstoša uzturēšanās policijas telpās palielina iebiedēšanas un sliktas izturēšanās risku. Nesen likumdošanā noteiktais maksimālais septiņu dienu ierobežojums šādai apcietināto turēšanai policijas aizturēšanas vietās ir uzskatāms tikai par pirmo soli pareizajā virzienā; mērķis būtu atcelt šādu praksi pilnībā pēc iespējas drīzāk.

Lielākā daļa delegācijas intervēto personu apliecināja, ka policija pret viņiem izturas korekti. Tomēr delegācija atkārtoti saņēma vairākas sūdzības no ieslodzītajiem (to skaitā nepilngadīgiem) par fiziskiem pāridarījumiem no policistu puses. Lielākā daļa šo sūdzību attiecās uz pārliecīgu spēka lietošanu aizturēšanās laikā, piemēram, sitieniem, spērieniem vai sitieniem ar steku pēc attiecīgās personas aizturēšanas, vai ciešu rokudzelžu saslēgšanu. Turklāt tika uzklautas dažas sūdzības par fizisku vardarbību un vardarbības draudiem iepriekšējās nopratināšanas laikā no operatīvo darbinieku puses. Dažos gadījumos sūdzību par fizisku vardarbību papildināja medicīniski pierādījumi (tostarp pacienta medicīniskā karte un delegācijas sastāvā esošo medicīnas darbinieku novērotie miesas bojājumi).

Kopumā apmeklējuma laikā iegūtā informācija liecina, ka iepriekšējo vizīšu laikā novērotā pozitīvā tendence saglabājas. Neatkarīgi no tā CPT uzsver nepieciešamību Latvijas iestādēm saglabāt piesardzību un neatlaidīgi turpināt cīnīties ar policijas vardarbību. Īpaši Komiteja uzsver savu ieteikumu regulāri atgādināt policistiem visā Latvijā, ka nav pieņemama nekāda veida vardarbīga izturēšanās pret ieslodzītajiem un ka jālieto tikai tik daudz spēka, cik nepieciešams aizturēšanai.

Saistībā ar pamataizsardzību pret sliktu izturēšanos (proti, tiesības informēt par savu aizturēšanu tuvinieku vai citu uzticības personu un tiesības uz advokātu un ārstu) apmeklējuma laikā noskaidrojās, ka tā parasti iestājas nevis no pirmā brīvības atņemšanas brīža, bet tikai tajā brīdī, kad tiek sastādīts aizturēšanas protokols (kas var notikt vairākas stundas pēc faktiskās aizturēšanas), vai pat vēl vēlāk.

Konkrēti saistībā ar tiesībām uz advokātu, lielākā daļa delegācijas izvaicāto personu apliecināja, ka tām ir bijis iespējams sazināties ar savu advokātu vai arī tām tika piedāvāts advokāts *ex officio*. Tomēr atkal no aizturētajām personām (arī nepilngadīgajiem) tika saņemtas vairākas sūdzības, ka operatīvie darbinieki tās neoficiāli iztaujājuši bez advokāta klātbūtnes, pirms oficiālās liecības pieņemšanas; kā jau norādīts iepriekš, daži no aizturētajiem sūdzējās, ka tikuši fiziski ietekmēti vai tiem draudēts ar fizisku vardarbību šādu sākotnējo iztaujāšanu laikā. CPT atkārtoti aicina Latvijas iestādes veikt nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiesības uz advokātu būtu visām personām, kas spiestas palikt policijas uzraudzībā, no paša pirmā brīvības atņemšanas brīža.

Kopš CPT vizītes 2011. gadā Latvijas iestādes ir uzsākušas izvērstu policijas iestāžu atjaunošanas programmu visā valstī. Šo programmu īstenojot, vairākas standartiem neatbilstošas policijas aizturēšanas telpas ir pilnībā labiekārtotas. Delegācija vizītes laikā apmeklēja trīs šādas iestādes (konkrēti Aizkraukles, Cēsu un Gulbenes policijas iecirkņus), pārlicinoties par kopumā labiem materiālajiem apstākļiem. Tomēr delegācija atkal konstatēja ļoti sliktus materiālos apstākļus Valmieras iecirkņa aizturēšanas telpās; tāpat kā 2011. gadā, telpas bija vispārīgi nožēlojamā tehniskā stāvoklī. Arī Limbažu policijas iecirknī aizturēšanas kamerās nebija nodrošināta dienasgaisma, un lielākā daļa kamerās esošo tualešu bija ārkārtīgi netīras. CPT iesaka nekavējoties rīkoties, lai minētie trūkumi šajos divos policijas iecirkņos tiktu novērsti.

Cietumi

CPT ar prieku norāda, ka atbilstoši tās ilgstošam ieteikumam minimālās dzīves telpas standarts vienam ieslodzītajam vairākām personām paredzētās kamerās palielināts līdz 4 m². Delegācija konstatēja, ka ar dažiem izņēmumiem jaunais nacionālais standarts ir ievērots visās apmeklētajās iestādēs. Tāpat jānorāda, ka kopējais ieslodzīto skaits valstī samazinājies par aptuveni 1000 cietumniekiem salīdzinājumā ar Komitejas iepriekšējās vizītes laiku 2013. gadā un ir apstājies pie aptuveni 4400. Lai arī CPT novērtē Latvijas iestāžu pastāvīgos centienus cietumu pārapdzīvotības novēršanā, tomēr norādāms, ka pašreizējais ieslodzīšanas īpatsvars ar aptuveni 225 cietumniekiem uz 100000 iedzīvotāju joprojām ir ļoti augsts salīdzinājumā ar lielāko daļu citu Eiropas Padomes dalībvalstu.

Apmeklētajos cietumos delegācija nesaņēma sūdzības par nesen notikušu sliktu personāla izturēšanos pret ieslodzītajiem. Tomēr delegācijas atklātais Daugavgrīvas, Jelgavas un Rīgas Centrālajā cietumā norādīja, ka vardarbība ieslodzīto starpā joprojām ir problēma. Tāpat kā iepriekš, jāpieņem, ka šī situācija ir vairāku faktoru kopuma rezultāts, tostarp saistīta ar nepietiekamu personāla klātbūtni cietumnieku uzturēšanās vietās, neformālu ieslodzīto hierarhiju pastāvēšanu un mērķtiecīgu nodarbjū trūkumu lielākajai daļai ieslodzīto. CPT Latvijas iestādēm iesaka neatlaidīgi turpināt centienus apkarot vardarbību cietumnieku starpā.

Materiālie apstākļi aizturēšanas vietās bija kopumā labi Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, kā arī Daugavgrīvas cietuma Daugavpils nodaļā, kur nesen veikti apjomīgi labiekārtošanas darbi. Turpretī lielākā daļa ieslodzītajiem paredzēto telpu Daugavgrīvas cietuma Grīvas nodaļā ir ļoti sliktā stāvoklī (piemēram, apdrupušas sienas, stipri nodilušas un reizēm pat sapuvušas grīdas, ļodzīgas mēbeles u. c.) un pakļautas stiprai mitruma iedarbībai, ko rada ventilācijas sistēmas trūkums. Turklāt daudzās kamerās iekļūst ļoti nedaudz dienasgaismas, un kamerās esošie sanitārie mezgli daudzās kamerās ir drausmīgā higiēnas stāvoklī.

Pēc apmeklējuma Latvijas iestādes informēja CPT, ka, jebšu, ņemot vērā ēkas vēstures pieminekļa statusu, Grīvas nodaļā nav iespējams veikt liela mēroga rekonstrukciju, tomēr laika posmā no 2017. gada līdz 2020. gadam iestādē notiks pakāpeniski labiekārtošanas darbi. Komitejas uzmanība tika vērsta arī uz to, ka ilgtermiņā iestādes plāno Grīvas nodaļu slēgt. CPT ņem šo informāciju vērā; starpposmā tā iesaka Grīvas nodaļā veikt neatliekamus pasākumus, lai nodrošinātu pieņemamu higiēnas līmeni visā cietumā (īpaši attiecībā uz kamerās esošajiem sanitārajiem mezgliem).

Delegācija guva kopumā pozitīvu iespaidu par gados jauniem ieslodzītajiem piedāvāto režīmi Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, kur gandrīz visi ieslodzītie (gan notiesātie, gan uz izmeklēšanas laiku apcietinātie) tika iesaistīti apmācībā, kā arī dažādās citās organizētās aktivitātēs, piemēram, arodapmācībā, sporta un atpūtas nodarbībās. Tomēr attiecībā uz pieaugušiem ieslodzītajiem CPT bija spiesta norādīt, ka lielākā daļa uz izmeklēšanas laiku ieslodzīto Rīgas Centrālajā un Daugavgrīvas cietumā, kā arī liela daļa notiesāto Daugavgrīvas cietuma ieslodzīto zemākajā režīma pakāpē un daudzi šīs režīma pakāpes ieslodzīto Jelgavas cietumā parasti tiek ieslēgti savās kamerās līdz pat 23 stundas dienā, tiem piedāvājot ļoti ierobežotu ārpus kamerām notiekošu aktivitāšu klāstu. Komiteja vēršas pie Latvijas iestādēm ar aicinājumu izstrādāt un ieviest visaptverošu ārpus kamerām organizētu aktivitāšu režīmu (ieskaitot kopīgas grupu aktivitātes) visiem ieslodzītajiem.

Ziņojumā izcelti daži īpaši pozitīvi faktori, kas konstatēti uz mūžu notiesāto ieslodzīto stāvoklī. Pirmkārt, ir izbeigta ilgstoši pastāvējusī prakse sistemātiski saslēgt rokudzelžos ar mūža ieslodzījumu notiesātos ikreiz, kad tie iziet no savas kameras (personāla pārstāvja pavadībā). Turklāt ar mūža ieslodzījumu notiesātie ieslodzītajiem tagad tiek piedāvāta iespēja veikt bezmaksas tiešsaistes video zvanus. Tāpat vērts pieminēt, ka iestādes beidzot ir uzsākušas ar mūža ieslodzījumu notiesāto integrēšanu vispārējā režīma ieslodzīto sabiedrībā. Vērtējot ar mūža ieslodzījumu notiesāto režīmu, CPT atzīst, ka Daugavgrīvas cietumā ieslodzītie, kas sodu izcieš vidējā un augstākā režīma pakāpē, turpina baudīt atvērto durvju politikas priekšrocības dienas laikā, un daudziem no viņiem piedāvāta arodapmācība. Savukārt Jelgavas cietumā ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem ieslodzītajiem, kas sodu izcieš zemākajā režīma pakāpē, tagad ir iespēja vairākas stundas katru dienu uzturēties koplietošanas telpā. Tomēr joprojām nav pieejamas nodarbinātības vai strukturētas izglītības / apmācību iespējas, un pieejamas tikai ierobežotas iespējas nodarboties ar sportu. Situācija ir īpaši neapmierinoša ar mūža ieslodzījumu notiesātajiem ieslodzītajiem, kuri vēl gaida apelācijas rezultātus; viņi joprojām ir ieslēgti savā kamerā līdz pat 23 stundām dienā, un viņiem joprojām nav atļauts biedroties ar ieslodzītajiem no citām kamerām. Šāds stāvoklis nav pieņemams.

Runājot par veselības aprūpes nodrošināšanu ieslodzītajiem, vizītes laikā atklājās, ka vairumā apmeklēto cietumu veselības aprūpes vienībām resursi ir nepietiekami. Īpašas bažas CPT sagādāja tas, ka dažas no iestādēm ļoti ilgu laiku nav apmeklējis ģimenes ārsts (piem., Cēsu Audzināšanas iestādē) vai zobārst un psihiatrs (piemēram, Daugavgrīvas cietumā). Kā atzīst cietuma administrācija, daudzas no amata vietām nav aizpildītas, un salīdzinoši zemā personāla atlīdzība neveicina medicīnas darbinieku interesi par šo sarežģīto jomu. Komiteja aicina Latvijas iestādes piešķirt augstāko prioritāti to problēmu risināšanai, kas ilgstoši pastāv saistībā ar medicīniskā personāla vakancēm cietumos.

Olaines cietuma slimnīcā delegācija pārbaudīja psihiatrijas pacientu apstākļus. Lai arī dzīves apstākļi Psihiatrijas nodaļā saglabājas kopumā ļoti labi, CPT tomēr uzskata par nepieciešamu norādīt, ka lielākā daļa psihiatrisko pacientu ir ieslēgti savā kamerā līdz pat 23 stundām dienā. Komiteja Latvijas iestādēm iesaka atcelt šo slēgto durvju režīmu un veidot psihiatrijas pacientiem kopīgas nodarbes. Tā arī iesaka ieviest psihiatrijas pacientiem paredzētas terapijas izvēles iespējas un iesaistīt pacientus psihosociālās rehabilitācijas pasākumos.

CPT ar bažām norāda, ka Strenču Psihiatriskajā slimnīcā un Litenes Sociālās aprūpes iestādē pacientu / iemītnieku nāves gadījumā parasti netiek veikta nekāda pēcnāves izmeklēšana. Delegācija tika informēta, ka tuvinieki bieži atsakās no autopsijas pat tad, ja faktiskais (-ie) nāves cēlonis(-ņi) nav skaidrs (-i). Turklāt Litenē ārsts parasti pat neapskata mirušo iemītnieku / pacientu mirstīgās atliekas. Komiteja Latvijas iestādēm iesaka veikt nepieciešamos pasākumus – ieskaitot arī likumdošanas līmenī –, lai nodrošinātu, ka visos psihiatrijas / sociālās aprūpes iestādes pacientu / iemītnieku nāves gadījumos tiek veikta autopsija, izņemot gadījumus, kad pirms nāves ārsts noteicis skaidru neārstējamas saslimšanas diagnozi. Turklāt katrs nāves gadījums rūpīgi jāapliecina ārstam pēc fiziskas apskates veikšanas.

Noslēgumā CPT formulē virkni konkrētu ieteikumu tiesiskai aizsardzībai pret civilo un tiesu medicīnas pacientu piespiedu ievietošanu psihiatriskās aprūpes iestādēs un saistībā ar to, ka daudzi Strenču Psihiatriskās slimnīcas un Litenes Sociālās aprūpes iestādes pacientiem / iemītniekiem *de facto* ir piemērota brīvības atņemšana bez jebkādas aizsardzības. Konkrēti Komiteja Latvijas iestādēm iesaka darīt visu nepieciešamo, lai ieviestu skaidru un visaptverošu tiesisko regulējumu attiecībā uz pacientu / iemītnieku piespiedu uzturēšanos (ieskaitot ar brīvības atņemšanu saistīto ierobežojumu piemērošanu) sociālās aprūpes namos.